

Szilárd István, Katz Zoltán

Egy akadémiai kezdeményezés, a RomaHealthNetwork útja

Bevezető

Habár kevés átfogó hazai és nemzetközi tanulmány áll rendelkezésre, de az elérhető kutatási eredmények és elemzések tükrében kijelenthető, hogy a roma/cigány lakosság egészségmutatói messze elmaradnak a többségi társadalom értékeitől. A bizonytalanságot jelzi, hogy bár egyetértés van abban, hogy az Európai Unió (EU) legnagyobb etnikai kisebbségét jelentik, de például még a magyar társadalmon belüli számarányuk is bizonytalan. Magyarországon a népszámlálás alkalmával 315.583 állampolgár vállalta cigány nemzetiségét 2011-ben.¹ A 2014-ben publikált Roma egészségügyi jelentés szerint a becslések 700.000 és 1.000.000 fő közé teszik a cigány nemzetiségűek számát.² A számadatok szerint a cigányok az EU-ban és Magyarországon is a legnagyobb nemzetiségi csoportot alkotják, ugyanakkor az is megállapítható, hogy egészségi állapotuk minden mutató terén jelentősen elmarad az átlagos adatoktól. A romák lesújtó egészségi állapota visszavezethető valamennyi társadalmi és szociális egyenlőtlenségre, ezért a téma tárgyalása és a tervezett programok is komplex megközelítést és gondolkodásmódot igényelnek.³ Ennek jegyében hozta létre a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Migrációs-egészségügyi Tanszéki Csoportja a RomaHealthNetwork³ (RHN) névre keresztelt online platformot és adatbázist.

Eddigi tevékenységünk

A Migrációs-egészségügyi Tanszéki Csoport hátrányos helyzetű, sérülékeny közösségek egészségügyi problémáival, kihívásaival foglalkozó programok megvalósítását tűzte ki célul. A migrációval kapcsolatos egészség- és társadalomtudományi aspektusokhoz hasonlóan a romák egészségmutatóiban jelentkező egyenlőtlenségek háttérben is komplex – társadalmi, szociális, kulturális, stb. tényezők állnak. A kérdéskör nem egy-

Prof. Dr. Szilárd István, címzetes egyetemi tanár, csoportvezető, PTE ÁOK Művelési Medicina Tanszék WHO Együttműködő Központ a Migrációs-egészségügyi képzés és kutatás területén
Dr. Katz Zoltán, egyetemi tanársegéd, PTE ÁOK Művelési Medicina Tanszék WHO Együttműködő Központ a Migrációs-egészségügyi képzés és kutatás területén

- 1 Központi Statisztikai Hivatal elektronikus kiadványa: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzetiseg_demografia.pdf (2018. június 25.)
- 2 Európai Bizottság elektronikus kiadványa: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_appendices_en.pdf (2018. június 25.)
- 3 <http://www.romahealthnet.org/en/> (2018. június 25.)

szerűsíthető le az anyagi javak hiányára, a szegénység kérdéskörére, problémáikat összemossa más, a társadalom perifériájára szorult csoportokéval, ezért a megoldást sem lehet azonos módon, azonos eszközökkel és programokkal elérni. A hátrányos helyzetű térségek roma és nem roma lakosságát ugyanazok a gazdasági és szociális nehézségek érintik, de a tervezett intervenciók programoknak a romák kulturális identitását, értékeit előtérbe kell helyezniük, méghozzá oly módon, hogy a várható eredményekből a nem roma származású emberek is közösségi szinten részesüljenek.

Munkacsoportunk programjai, mint a 'Building Healthy Roma Communities' és a 'Roma közösségi egészségmentor képzés', épp ezért kulturális antropológiai szemléletre épülve kívánják elérni a változásokat. Kiemelt szerepet tulajdonítunk a tudatos és aktív egészségismeret (health literacy) fejlesztésének.

Ha összevetjük a roma közösségek és a többségi társadalom helyzetét, Európa szerinte hasonló képet kapunk. 2012-ben a platform létrehozásával tettük az első lépéseket a nemzetközi kutató és szakemberközösség elérése érdekében. Kezdetben saját szervezésű workshop-ok, konferenciák adtak lehetőséget a kérdéskör áttekintésére, majd 2010-től kezdődően az European Public Health Association (EUPHA) Migráns és Etnikai Kisebbségek Egészsége szekció rendszeres konferenciái biztosítottak keretet az európai országok kutatói számára, hogy bemutathassák eredményeiket, megoszthassák tapasztalataikat és közös projekteket szervezhessenek.

A program második fázisában a tanszéki csoport párhuzamosan kezdett foglalkozni a többségében romák lakta városi, elsősorban pécsi szegregátumok lakóinak és az ország egyik legszegényebb régiója, az Ormánság aprófalvas környezetében élő roma kisebbség problémáinak feltárásával, kutatásával. Prof. Dr. Szilárd István, a RHN ötletgazdája a Building Healthy Roma Communities program tapasztalataira és a platform tagjaira, szervezeteire építve kezdett közös gondolkodásba a dél-dunántúli, elsősorban Baranya és Somogy megyei hátrányos helyzetű térségek vezetőivel, egészségügyi szakembereivel és civil szervezeteivel annak érdekében, hogy egyetértésben fektessék le a roma közösségi egészségmentor képzés alapjait.

Célunk az, hogy a problémák tudományos igényű feltárásához, a megoldások kereséséhez minél szélesebb körben, nemzetközi szinten találjunk partnereket. Már a RHN is ezt a célt szolgálta. Ennek jegyében – az Egészségügyi Világszervezettel (WHO) közösen, az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával, tizenegy ország kutatóinak részvételével rendeztük meg 2014 októberében a *Healthy Ageing of Roma Communities: Endowers – Realities – Perspectives* nemzetközi szimpóziumot. A kutatói közösséget fókuszcsoport megbeszélésre invitáltuk az Ormánságba, ahol a helyi lakosok helyzetét, véleményét közvetlenül is meghallgathatták. A szimpózium eredményét összefoglaló Pécs deklaráció⁴ a WHO hivatalos honlapján is megjelent. A deklaráció felhívja a figyelmet a legszembetűnőbb egészségmutatókban jelentkező egyenlőtlenségekre, valamint arra a tényre, hogy a kialakult generációkon átívelő problémák megoldását már a legfiatalabbak körében induló programokkal, az oktatási rendszerben kell elkezdeni. Az Európai Unió Tanácsa által 2009-ben elfogadott, a romák beilleszkedését segítő közös alapelvel (Common Basic Principles on Roma Inclusion)⁵ is teljes összhangban áll az elfogadott deklaráció.

4 http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/262457/Pecs-declaration-final-EDITED_CLEARED_061114_KZ-1.pdf (2018. június 25.)

5 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/108377.pdf (2018. június 25.)

A közösségi egészségmentor, vagy a Roma Decade of Inclusion programsorozatban kidolgozott, több országban bevezetett roma egészségügyi mediátor programok is fontos szerepet játszhatnak a különbségek felszámolásában, de önmagukban nem képesek hosszútávú hatást kiváltani. Alapvető szemléletbeli különbség, hogy a 'mediátor' elsősorban azok számára ad segítséget, akik már egészségproblémával küzdenek, míg az 'egészségmentor' a közösség egészét 'mentorálja' az egészségesebb környezet és életvitel (a közösségért a közösséggel) kialakítására.

A WHO stratégiai prioritásai jelenleg három fő szempont köré csoportosulnak:

- 'Health in all' – az egészséggel kapcsolatos programok csak akkor hatékonyak, ha azokban a társadalom és a gazdaság minél több szektora, tényezője és szereplője is részt vesz (multi- és interszektorális)
- Tackling inequalities –csökkenteni a különbözőségeket;
- Healthy ageing – egészséges időskor.

A roma közösségek számára ezek a célkitűzések alapvető fontosságúak. Munkacsoportunk, mint WHO Együttműködő Központ a saját programjait is a fenti szempontok figyelembevételével folytatja.

Jövőképünk

Megközelítésünk alapja, hogy a jövő szakembergenerációját még a felsőoktatási rendszerben érzékenyítsük a sérülékeny társadalmi csoportok problémáival kapcsolatban. Kurzusainkon kívül szeretetszolgálatok és segélyszervezetek önkéntes programjait népszerűsítjük, biztosítunk kapcsolódási lehetőséget, szervezünk élménybeszámoló esteket a hallgatók körében. A nemrég létrehozott Európai-amerikai migrációs-egészségügyi platform⁶ keretében az Ohio-i Egyetem global health programos hallgatói 2018 májusában egy pilot program keretében látogattak hátrányos helyzetű közösségeket a fővárosi és az ormánsági régióban. Az amerikai partnerintézmény kutatói lokálisan hasonló társadalmi problémákkal néznek szembe: elnéptelenedő vidéki környezet, hátrányos helyzetű etnikai csoportok, egészségtelen táplálkozási és gyógyszeresedési szokások, egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben tapasztalható egyenlőtlenségek, stb. A program célja, hogy a jövőben kutatási és kölcsönös tapasztalatcserén alapuló hallgatói és polgármester csere programok valósuljanak meg. Reményeink szerint az így szerzett tapasztalatok hozzájárulnak a tervezett mentorképzés tökéletesítéséhez.

Tanszékünk a Szülőföld Alapítvánnyal közösen tesz erőfeszítéseket annak érdekében, hogy a közösségi egészségmentor program akkreditált felnőttképzési rendszerben váljon elérhetővé. Reményeink szerint a közeljövőben, a dél-dunántúli térségben a szakemberképzés is elkezdődhet és munkába állhatnak az első egészségmentorok is. Mindez további közös erőfeszítéseket igényel a folyamatosan változó, átszerveződő felnőttképzési rendszer útvesztőjében, valamint a munkaerőpiaci kihívások leküzdése érdekében.

6 The European-American Migration Health Platform honlapja: <https://www.feamhp.org/> (2018. június 25.)